

ΟΙ ΑΓΙΟΓΡΑΦΗΜΕΝΟΙ ΝΑΟΙ ΤΟΥ 19ΟΥ ΑΙΩΝΑ ΣΤΗ ΝΑΟΥΣΑ

Ιερός Ναός Αγίου Γεωργίου

Του Παύλου Κυριακίδη
Πολιτικού Μηχανικού - Θεολόγου

Ο ιερός ναός Αγίου Γεωργίου Νάουσας, ένας από τους πέντε (5) ενοριακούς ναούς της πόλης, βρίσκεται κοντά στη βορειοανατολική είσοδο της πόλης. Είναι ο δεύτερος σε μέγεθος, μετά την Παναγία, ναός της, κατασκευασμένος τον προηγούμενο αιώνα, με εμβαδόν που σε κάτοψη ξεπερνά τα 500 μ². Πληροφορίες διαθέτουμε (από τον Ε. Στουγιαννάκη) - ελάχιστες βέβαια- και για την αρχιτεκτονική και την τέχνη του ναού όπως ήταν πριν από τον "χαλασμό".

"Και αυτή έτι η αρχιτεκτονική έδωκε δείγματα προόδου.... Οι Ναοί και μάλιστα ο του Αγίου Δημητρίου μεγαλοπρεπείς εις ρυθμόν και έσωθεν κεκοσμημένοι πλουσίως δι' αγυρών πολυελαίων, κανδυλών και επαργύρων εικόνων εδείκνυον την καλαισθησίαν εις τον προς τα θεία σεβασμόν(1)" και αλλού(2):

"Αι δε εκκλησίαι ήσαν κεκοσμημέναι δια των λεπτοεργών έργων των διαφόρων τεχνιτών και ιδίως του τελείου μεν εις το είδος του Ζιαμπούρα τελειότερου δε Κάλη Σαμαρά. Περί του τελουταίου τούτου λέγεται το εξής:

Μικρόν προ της επαναστάσεως του 1822 είχε κατασκευάσει δια τον Ναόν του Αγίου Γεωργίου παγγάριαν εκ ξύλων καρούας και ροιάς κεκο-

σμημένον δια ποικίλων οστράκων και ελεφαντίων οστών, ούτινος τα 16 συρτάρια ήνοιγον και έκλειον δι' ενός μόνου κλειθρου, είτε όλα διά μιας στροφής του κλειδιού, είτε εν οιονδήποτε των 16 μονομερώς, κατά βούλησιν. Κομισθέντος του καλλιτεχνήματος εις τον Αμπού Λουμπούτ πασιάν και ερωτηθέντος υπ' αυτού του καλλιτέχνου αν δύναται να κατασκευάση και άλλο έργον τελειότερον εκείνου, ο Κάλης ενθαρρυνθείς εκ της φαινομένης του Πασιά γαλήνης απήντησεν ότι, αν τω δοθώσι τα απαιτούμενα μέσα δύναται να κατασκευάση και πτέρυγας δι' ων να δύναται να πετά άνθρωπος εις ωρισμένον ύψος. Τότε ο πασιάς προς αμοιβήν του διέταξε να τον καρατομήσωσι".

Να πως περιγράφει στο μνημειώδες έργο του Ε. Στουγιαννάκης τα γεγονότα των πρώτων ω-

Γενική άποψη του Ναού και του καμπαναριού από τα νοτιοδυτικά

ρών του "χαλασμού" της πόλης που σχετίζονται με την τοποθεσία του ναού του Αγίου Γεωργίου:

"... Περί το μεσονύκτιον (της τετάρτης προς την πέμπτη της Διακαινησίμου εβδομάδος) τέσσαρες οπλίται γνωστοί εις τους φρουρούς, ήλθον εις το περίπτερον, το μεταξύ της πύλης και του πύργου του Αγ. Γεωργίου κείμενον. Εντός του περιπτέρου τούτου διενυκτέρευον φρουρούντες περί τους 50 οπλίται, άλλοι κατακεκλιμένοι και αναπαύομενοι και άλλοι υπνώττοντες. Εις τούτους συγκαταλέγησαν και οι νεωστί ελθόντες οπλίται.

Σημειωτέον δε ότι ουδείς έλεγχος ησκαίτο επί των εισερχομένων ή εξερχομένων μαχητών (άλλοι προσήρχοντο, άλλοι απήρχοντο άνευ ουδεμιάς επιτηρήσεως παρ' ουδενός και εξακριβώσεως της ποιότητος αυτών. Επί του προκειμένου ουδείς συνέλαβε την παραμικράν υποψίαν περί των άρτι προσελθόντων τεσσάρων οπλιτών και συναμιχθέντων μετά των άλλων, περί ων άλλως τε και δεν εχώρει υποψία,) διότι ήσαν πρόσωπα γνωστά, αφ' ου μάλιστα πολλάκις διαρκούσης της πολιορκίας υπήρξαν φρουροί.

Περί την 5ην ώραν της πρωίας (11ην Τουρκισί) ο Τουρκικός στρατός εισήρχετο αθρόος δια της πύλης ταύτης και τα πρώτα θύματα, εκτός ολίγων περιωσθέντων, ήσαν οι εν τω περιπτέρω φρουρούντες. Ο Διαμαντής προλαβών να κλείση την θύραν της περιοχής της εκκλησίας και καταλαβόντον πύργον ημύνετο κρατερώς, αλλ' ήτο πλέον αδύνατον να αναχαιτίσει τον χείμαρρον των εισβαλλόντων Τούρκων. Ο στρατός δια πελέκεων εκρήμνισε τη θύραν της περιοχής της εκκλησίας. Δεινή τότε επηκολούθησε συμπλοκή. Την λειτουργίαν, ήν ετέλει ο ιερεύς Παπαγιαννάκης εκ Πέτρας, επέρανε εν μέσω του κρότου των πυροβόλων και των οιμωγών των φονευομένων. Τέσσαρες ιερείς, εν οίς ο Παπαδημήτριος Σακελλάριος και ο Παπαγεράσιμος, πνευματικός και περί τους 30 πολίται εντός της εκκλησίας μετά γενναίαν αντίστασιν εφονεύθησαν.

Ο Διαμαντής και οι εταίροι αυτού εξορμήσαντες εκ του πύργου ξιφήρεις επετέθησαν κατά των Τούρκων και επροξένουν αυτοίς μεγάλας απωλείας, διασπάσαντες δε τας πυκνάς τάξεις

αυτών διήλθον τας οδούς της πόλεως μαχόμενοι και έφθασαν εις τον μητροπολιτικόν Ναόν του Αγ. Δημητρίου...."

Το έτος 1832 εκδίδεται φιρμάνιο που επιτρέπει την κατασκευή δωματίων σε οικόπεδα των Εκκλησιών Αγ. Γεωργίου και Αγίου Μηνά. Διαβάζουμε από την ελληνική περιληπτική μετάφραση:

"Φιρμάνιον δια κατασκευήν 8 δωματίων, δι' 86(;) οικόπεδα και 1 αχυρώνα των Εκκλησιών αγίου Γεωργίου και αγ. Μηνά έτους 1248 (καθ' ημάς 1832 μηνός Δεκεμβρίου 25 (Σεβάλ) Εξεδόθη το άνω".

Σύμφωνα με κείμενο που ιστορήθηκε σε τοιχογραφία της δυτικής εσωτερικής πλευράς του Ναού όπου και η τοιχογραφία του μεγάλου ευεργέτη του Γεωργίου Μπουφέλα, οι εργασίες ανέγερσης ξεκίνησαν το 1841 με έσοδα που προήρχοντο από έρανο, ενώ ολοκληρώθηκαν το 1842. Το ίδιο έτος αιογραφήθηκε και ο ναός ύστερα από τη γενναία συνδρομή του τελευταίου.

"Γεώργιος Μπουφέλας προσκυνητής κατήγετο από το πλησίον της Ναούσης χωρίον Γκουλισιάνι. -Επισκεφθείς το 1840 τους Αγίου Τόπους, επανήλθε εις αυτό και εκποιήσας την κτηματικήν περιουσίαν του ελθών εγκατεστάθη εις Νάουσαν το 1842. Τότε επιδή η το 1841 αρξαμένη δι' εράνων ανέγερσις του Ιερού τούτου Ναού και αφού διαθέσας ολόκληρον την περιουσίαν του δια εξεικόνησιν του Βίου του Σωτήρος και όλων των Αγίων. Αφιέρωσεν δε και εις την υπηρεσίαν του Ιερού τούτου Ναού και μέχρι του θανάτου του 1851 έχον όντως εξέχον και αξιομίμητον υπόδειγμα αυτοαπαρνήσεως δια κάθε Χρηστιανόν Αμήν."

Καταλαβαίνει βέβαια κανείς ότι δεν ήταν εύκολο με ερανικές εισφορές να πραγματοποιηθεί το καλύτερο. Θέληση όμως του σκλαβωμένου Ναουσαίου ήταν να ξαναδεί τον ναό του Αγίου, πρώτα για συναισθηματικούς λόγους, κυρίως όμως για

εθνικούς, αφού η οποιαδήποτε καθυστέρηση ανέργειάς του θα διακύβευε τη συνέχεια της ύπαρξής του. Κάτι που το πέτυχε και μάλιστα με μεγάλη επιτυχία.

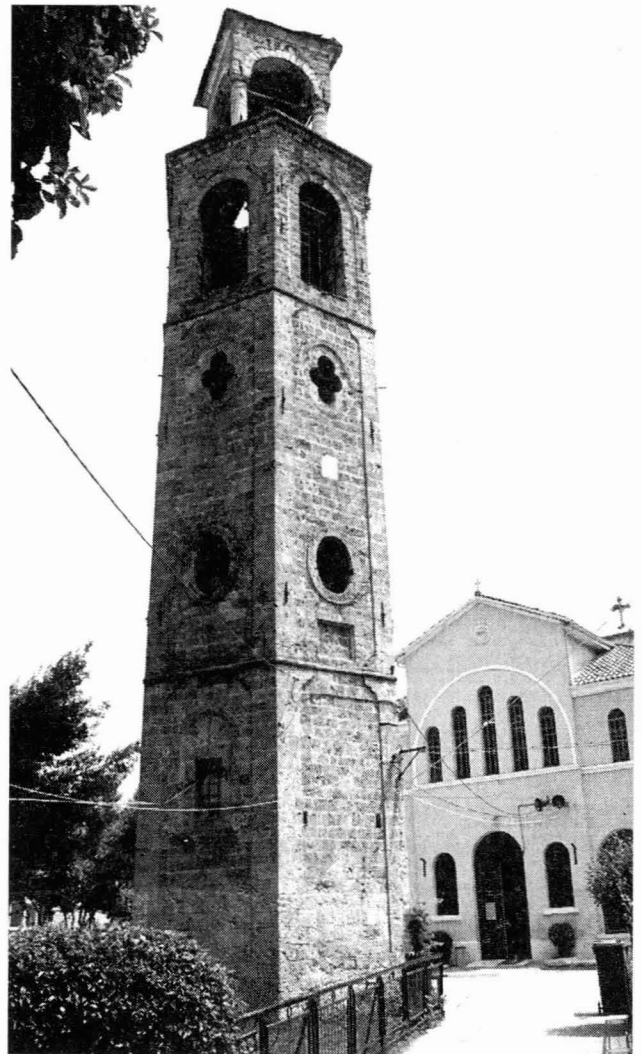
Αφ' ότου ανοικοδομήθηκε ο Ναός του Αγ. Γιώργη, οι Ναουσαίοι επιθυμούσαν να τοποθετήσουν και μια καμπάνα στο ξύλινο κωδωνοστάσιό του. Οι φανατικότεροι όμως Οθωμανοί της πόλεως αντιδρούσαν λυσσαλέα. Με κανένα τρόπο δεν ανέχονταν να ακούγεται στην πόλη τους το συμβολικό αυτό σήμαντρο των ραγιαδών. Τελικά όμως, ύστερα από μεγάλες προσπάθειες το 1867, με τη μεσολάβηση του Μητροπολίτη Βεροίας στην Υψηλή Πύλη, στην οποία ήταν γνωστές οι διαθέσεις των Τούρκων Ναουσαίων, έδωσε εντολή στον Καϊμακάμη της Βεροίας να λάβει τα κατάλληλα μέτρα για ενδεχόμενα προσκόμματα από τους ντόπιους Οθωμανούς...

Την παραμονή λοιπόν των Χριστουγέννων του 1867 τοποθετήθηκε η καμπάνα και την επομένη, ανήμερα των Χριστουγέννων, επρόκειτο να σημάνει επίσημα παρουσία του Μουλιαζίμη, του Μουδέρη και του τοπικού μετλίτζι. Μόλις όμως τοποθετήθηκε η καμπάνα, οι Οθωμανοί μαζί με διακόσιους περίπου Τούρκους Κονιάρους από τα γύρω τουρκοχώρια, συγκεντρώθηκαν γύρω από την Εκκλησία και αλαλάζοντας κατεδάφισαν το κωδωνοστάσιο και έκαμαν συντρίμια την καμπάνα. Μερικοί μάλιστα από αυτούς θέλησαν να προβούν ακόμα και στην κατεδάφιση του ναού με πελέκεις και αξίνες.

Κατ' αρχάς ο λαός της Νάουσας με τη γνωστή του ορμητικότητα, θέλησε να αποक्रούσει τους Τούρκους ενόπλους. Επικράτησε όμως, η γνώμη των πιο συνετών και τους αναχαίτισαν αποφεύγοντας κάθε ένοπλη συμπλοκή. Εν συνεχεία συνέταξαν αναφορά και με ένα πρόκριτο την έστειλαν στον Βαλή της Θεσσαλονίκης. Ταυτοχρόνως δε ειδοποιήθηκαν και έλαβαν γνώση των γεγονότων οι πρόξενοι της Αγγλίας, Γαλλίας, Ρωσίας και Ιταλίας, οι οποίοι παρουσιάσθηκαν αμέσως χωριστά ο καθένας στον Βαλή και έκαναν σχετικές παραστάσεις, χαρακτηρίζοντας το γεγονός σαν ωμή παραβίαση του Χάτι Χουμαγιούν.

Ετσι χάρις στη σύνεση των προκρίτων, αφενός μεν αποφεύχθηκαν τα έκτροπα κατά την παραμονή των Χριστουγέννων του 1867 και αφετέρου υψώθηκε και σήμανε η καμπάνα του Αγ. Γιώργη πολύ πανηγυρικά. Διότι, σύμφωνα πάντοτε με τα προξενικά ντοκουμέντα, ο Βαλής, για να ικανοποιήσει τους διαμαρτυρόμενους Ναουσαίους, διέταξε να αγορασθεί από τη Θεσσαλονίκη καινούρια καμπάνα, να οικοδομήσουν οι Τούρκοι με δικά τους έξοδα το κατεστραμμένο κωδωνοστάσιο και ο ίδιος ο Αρχηγός της Χωροφυλακής να υψώσει την καμπάνα και να τη σημάνει επί τρεις συνεχείς ημέρες(3).

Αν και στο "άγνωστο κείμενο" του Στουγιαννάκη αναφέρεται ότι ο ναός διέθετε κελιά και λοιπά

Το καμπαναριό

Βορειανατολική άποψη του ναού

περιουσιακά στοιχεία, δεν διαθέτουμε πολλές πληροφορίες σχετικά με τη διαχείρισή τους. Ενδεικτικά αναφέρουμε Πωλητήριο - έγγραφο του 1868 με το οποίο ο Ναός πωλεί κτήμα του στη θέση Παπαράντος. Διαβάζουμε σχετικά:

1868 αυξ. αριθ 1

Πωλητήριο δι' ού η Εκκλησιαστική Επιτροπή Ιερού Ναού Αγίου Γεωργίου επώλησεν κτήμα του Ναού εις τον Δημήτριον Κουτζούκ κείμενον εις θέσιν Παπαράντος. 17-4-1868

Το έτος 1943(;) αποφασίζεται η κατασκευή τρούλου στο ναό. Η μελέτη έγινε από τον γέροντα τότε στην ηλικία Γεώργιο Καραμπατζό, εμπειροτέχνη "μηχανικό" της εποχής, ενώ μεταξύ των εργαζομένων ήταν και ο νεαρός τότε Ευάγγελος Φραγκοτσινός.

Μέχρι πρόσφατα στα βορειοδυτικά κτίρια του προαυλίου του ναού λειτουργούσε ορφανοτροφείο αρρένων υπό την ευθύνη και φροντίδα του τυφλού μοναχού Μελετίου.

Αρχιτεκτονική του Ναού

Οι ναοί της Νάουσας και γενικότερα του ευρύτερου χώρου της Μακεδονίας της ίδιας περιόδου ακολουθούν τους ίδιους κανόνες αρχιτεκτονικής. Ο ιερός ενοριακός ναός Αγίου Γεωργίου Νάουσας, κτίσμα του 19ου αιώνα, ανήκει κι αυτός στον τύπο της τρίκλιτης κεραμοσκεπούς βασιλικής, ενός τύπου που είναι διαδεδομένος στα χρόνια της τουρκοκρατίας σε πανελλήνια σχεδόν κλίμακα και ιδιαίτερα στο χώρο της Μακεδονίας.

Η μορφή, ο τρόπος αλλά και τα υλικά δομής όπως στη συνέχεια θα δούμε, δίνουν την εντύπωση, ενός όχι και τόσο προσεγμένου εκκλησιαστικού μνημείου, όπως αυτού της "Παναγίας", ιδιαίτερα σε ότι αφορά την εξωτερική του μορφή αφού τα έσοδα για την ανέγερσή του προέρχονταν από εράνους.

Ο ναός είναι ορθογωνικής κάτοψης διαστάσεων 34.000X17.00 μέτρων. Οριζοντιογραφικά

διαμορφώνεται σε τρεις ιδιαίτερους χώρους:

α) τον νάρθηκα ή πρόναο εσωτερικών διαστάσεων 4.30X25.00 μέτρων

β) τον κυρίως ναό εσωτερικών διαστάσεων 19.55X14.60 μέτρων και

γ) το Ιερό βήμα εσωτερικών διαστάσεων 4.45X14.60 χωρίς να περιλαμβάνει το τμήμα της κόγχης του ιερού.

Ο ναός αποτελείται από το αρχικό του κελύφος και από μεταγενέστερες προσθήκες που εντοπίζονται στο δυτικό τμήμα του (νάρθηκας), στο νότιο (παρεκκλήσιο του Αγίου Νεκταρίου) και στο βόρειο (αποθήκες). Το πάχος της περιμετρικής τοιχοποιίας του αρχικού κελύφους του ναού (πωρολιθοδομή) κυμαίνεται μεταξύ 0.95 και 1.00 μέτρου. Αντίστοιχα το πάχος της τοιχοποιίας των προσθηκών κυμαίνεται μεταξύ 0.35 και 0.40 του μέτρου. Ο βόρειος τοίχος αντιστηρίζεται με ογκώδεις τοίχους αντιστήριξης ύψους 3.90 μέτρων και διαστάσεις βάσεως 1.70X1.55 μέτρων.

Μοναδική κόγχη που προεξέχει είναι αυτή του Ιερού. Ημικυκλική σε κάτοψη καταλαμβάνει τα 2/5 της ανατολικής πλευράς του ναού. Εξωτερικά κοσμεύεται με επτά περίτεχνα τυφλά αβαθή αψιδώματα, που καλύπτουν το ύψος της, από μια ζώνη 80 εκατοστών από το έδαφος μέχρι τα 2/3 του συνολικού ύψους από το γείσο της επιστέγασης της κόγχης που είναι κατασκευασμένη με κεραμίδια. Είναι η εποχή που στο χώρο της Μακεδονίας συνηθίζεται η διακόσμηση της αψίδας με τέτοια αψιδώματα, που ο αριθμός τους ποικίλλει από περιοχή σε περιοχή. Οι κόγχες της πρόθεσης και του διακονικού, περιορισμένων διαστάσεων, είναι ενσωματωμένες στο πάχος του ανατολικού τοίχου.

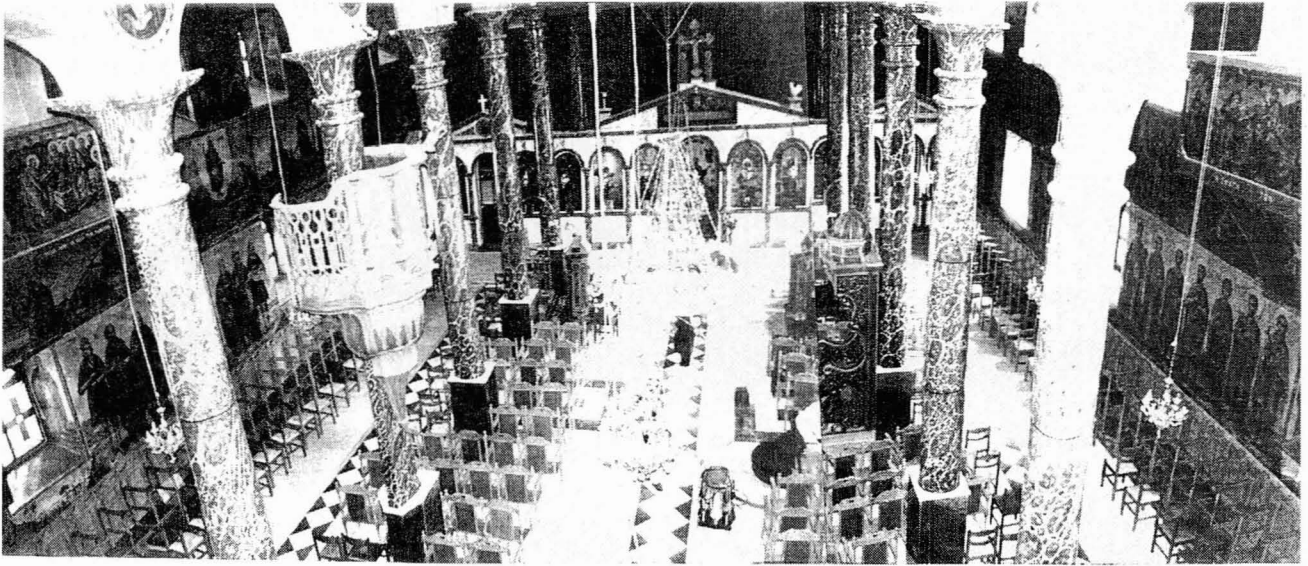
Ημικυκλικά τόξα, κατασκευασμένα επίσης με πουρόπετρα, ανακουφίζουν τις περιοχές της τοιχοποιίας στις θέσεις των εισόδων, παραλαμβάνοντας τα φορτία. Στο τύμπανο που δημιουργείται ανάμεσα στο τόξο και στο ευθύγραμμο υπέρθυρο της δυτικής εισόδου υπάρχει αβαθής κόγχη για την εικόνα (φορητή) του Αγίου Γεωργίου. Στο αντίστοιχο της νότιας πλευράς του ναού

υπάρχει επίσης η εικόνα του Αγίου Γεωργίου.

Η στέγη είναι δίρριχτη κεραμοσκεπής με μικρές τριγωνικές αποτμήσεις στην ανατολική πλευρά, έτσι ώστε πάνω από την ανατολική όψη, δεν σχηματίζεται τριγωνικό αέτωμα. Το ίδιο θα έπρεπε να συμβεί και στο δυτικό τμήμα της στέγης. Κάτι τέτοιο όμως δεν παρατηρείται λόγω της μεταγενέστερης προσθήκης του νάρθηκα, η στέγη του οποίου διαφοροποιεί πλέον την τελική μορφή της στέγης, μεταβάλλοντας ανάλογα και την ανατολική όψη του ναού. Έτσι εδώ παρατηρούμε τη δημιουργία τριγωνικού αετώματος στο μεσαίο κλίτος που προεξέχει των άλλων δύο "σπάζοντας" τη μεγάλη επιφάνεια της όψης αυτής.

Εσωτερικά επτά ζεύγη κίωνων χωρίζουν το ναό σε τρία κλίτη. Οι κίονες είναι κυκλικής διατομής διαμέτρου 40 εκατοστών, αποτελούνται από ξύλινο πυρήνα καστανιάς ορθογωνικής διατομής, επενδεδυμένο με πηγάκια ώστε να πάρει κυκλικό σχήμα με επιχρισμένη την τελική του επιφάνεια. Φέρουν θαυμάσιο κιονόκρανο ενώ επιστέφονται από επίσης ξύλινες επιχρισμένες τοξοστοιχίες. Τα μέτωπα μάλιστα των τοξοστοιχιών είναι διακοσμημένα με πρόσωπα από τον χώρο των προφητών και αγίων. Οι κίονες μέχρι του ύψους του 1.10 μέτρων, είναι εγκιβωτισμένοι με τσιμεντοκονίαμα που πρόσφατα ορθομαρμαρώθηκε τετραγωνικής διατομής πλευράς 0.50 μέτρων.

Ο ναός διαθέτει τον συνηθισμένο για την εποχή τύπο γυναικωνίτη σε δεύτερο επίπεδο πάνω από την κυρία είσοδο. Είναι ο πιο εντυπωσιακός γυναικωνίτης που συναντήσαμε στην περιοχή μελέτης μας καλύτερος από αυτόν της "Παναγίας". Μια κλίμακα μέσα από τον ναό οδηγεί στο χώρο του γυναικωνίτη του οποίου το περίγραμμα είναι σχήματος Π, ενώ σαν χώρος καταλαμβάνει και την οροφή του νάρθηκα. Η επιφάνεια του γυναικωνίτη μεγαλώνει ακόμη περισσότερο με τη χρήση φουρουσιών προς το εσωτερικό του ναού, η επένδυση των οποίων δίνει σημαντικές επιφάνειες αγιογράφησης, ενώ παράλληλα μεγιστοποιεί το αισθητικό αποτέλεσμα.

Γενική άποψη του εσωτερικού χώρου του ναού

Το δάπεδο του ναού ήταν επιστρωμένο με τσιμεντοκονίαμα. Πρόσφατα όμως (Φθινόπωρο του 1997) επιστρώθηκε με μαρμάρινες πλάκες σε απλούς δίχρωμους γεωμετρικούς σχηματισμούς.

Πρόσφατα έγιναν και άλλες αλλαγές που αφορούσαν τον δεσποτικό θρόνο που αντικαταστάθηκε με νέο, καθώς και τον άμβωνα του ναού. Ο παλιός άμβωνας μάλιστα, παρουσίαζε ιδιαίτερο ενδιαφέρον, αφού αποτελούνταν από δύο τμήματα, από τα οποία σήμερα έχει απομείνει μόνο το υψηλότερο.

Το Τέμπλο και οι μεγάλες φορητές εικόνες του

Το σημερινό τέμπλο αποτελεί μάλλον μια πολύ μεταγενέστερη προσθήκη, κατασκευάστηκε κατά τα πρότυπα του τέμπλου του Ι. Ναού της Μεταμόρφωσης και μάλλον έγινε μαζί με την προσθήκη του τρούλου και περιλαμβάνει ανάγλυφες παραστάσεις αγγέλων και άλλων διακοσμητικών στοιχείων ενώ έχει ελαιοχρωματισμένη την τελική του επιφάνεια. Είναι διαμερισμένο σε τρεις ζώνες. Η πρώτη μέχρι του ύψους των 1.10 μέτρων αποτελείται από επαναλαμβανόμενα θωράκια με ανάγλυφες μορφές αγγέλων που πλαισιώνουν το Σταυρό του Κυρίου. Η δεύτερη μέχρι του ύψους των 3.00 μέτρων περιλαμβάνει δέκα φορητές εικόνες μεγάλου μεγέθους με πρώτη

χρονολογία εικονογράφησης την εικόνα της Παναγίας "ΜΡ ΘΟΥ", που καταλαμβάνει την πρώτη από αριστερά της Ωραιάς Πύλης θέση στο τέμπλο και με έτος κατασκευής το 1843 δηλ. δύο χρόνια ακριβώς μετά την ολοκλήρωση της κατασκευής του Ναού. Η τρίτη και τελευταία ζώνη του τέμπλου αποτελείται από τρεις επιστρώσεις (μία κεντρική και δύο στο βόρειο και νότιο αντίστοιχα κλίτος του τέμπλου) τριγωνικού σχήματος, οι οποίες διακοσμούνται η μεν κεντρική από την παράσταση του "Μυστικού Δείπνου", οι δε πλαινές από μορφές αγίων.

Η κεντρική τριγωνική επίστεψη του τέμπλου στη συνέχεια αποτελεί τη βάση μιας τέταρτης ζώνης, με την παράσταση της μεγάλης δέησης. Ο σταυρός έχει ίσες κεραιές με τρίλοβα άκρα ενώ από τη βάση του απουσιάζει το ζεύγος των δρακόντων, που στηρίζει τις εικόνες της Παναγίας και του Αγίου Ιωάννου, στοιχείο που δεν λείπει από όλα τα ξυλόγλυπτα τέμπλα. Οι σημαντικότερες από τις μεγάλες φορητές εικόνες του τέμπλου είναι:

ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ "ΜΡ ΘΟΥ"

Είναι η πρώτη από τα αριστερά της Ωραιάς Πύλης εικόνα του τέμπλου χωρίς ιδιαίτερη επονομασία. Αποτελεί αντιπροσωπευτικό αγιογραφικό δείγμα της εποχής, βαθιά επηρεασμένο απ' τη δυτική τεχνοτροπία, κάτι που φαίνεται σαφώς

από την εντυπωσιακή αναπαράσταση του θρόνου της Παναγίας τόσο επιτηδευμένου και με τέτοιες λεπτομέρειες ώστε να εντυπωσιάζει περισσότερο το φόντο παρά τα πρόσωπα. Εδώ όμως πρέπει να επαινέσουμε τη χρωματική σύνθεση της εικόνας η οποία μεταβαίνει από τον ανοικτό φόντο (του θρόνου) σε πιο θερμά χρώματα (το κόκκινο ρούχο ιδιαίτερα της Παναγίας). Καθώς και τις εναλλαγές στα χρώματα των ρούχων του Χριστού και της Παναγίας.

Εάν εξαιρέσει κανείς τον θρόνο της Παναγίας η απόδοση των προσώπων της εικόνας ως τεχνοτροπία ακολουθεί το δεύτερο ρεύμα της εποχής που θέλει αντιγραφή βυζαντινών πρωτοτύπων με νατουραλιστικά στοιχεία. Η εικόνα φέρει επίχρυσα καλύμματα που καλύπτουν τα δύο φωτοστέφανα και τη δεξιά χείρα της Παναγίας. Σε επιγραφή της κάτω δεξιάς γωνίας της εικόνας διαβάζουμε:

Δαπάνη εργατών αμπατζήδων 1843 Δεκ. 23

Η Παναγία Βρεφοκρατούσα

Ο Βασιλεύς των Βασιλέων και μέγας Αρχιερεύς

Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΒΑΣΙΛΕΩΝ ΚΑΙ ΜΕΓΑΣ ΑΡΧΙΕΡΕΥΣ

Είναι η πρώτη από τα δεξιά της Ωραίας Πύλης εικόνα του ένθρονου Ιησού Χριστού, ως Βασιλέως των Βασιλέων και Μεγάλου Αρχιερέως. Είναι έργο ιδίου καλλιτέχνη με αυτό της Παναγίας ΜΡΘΟΥ και με ημερομηνία κατασκευής το έτος 1844.

Σύμφωνα με επιγραφή που σημειώνεται στο κάτω μέρος της εικόνας το έργο εικονογραφήθηκε το "1844 Φεβρουάριο 18 υπό αποσταλα". Όπως θα δούμε παρακάτω πρόκειται για τον ζωγράφο παπά Δημήτρη Αποστολάκι από τη Βέροια. Ο ίδιος ζωγράφος φαίνεται ότι έχει ζωγραφίσει και την εικόνα της Παναγίας καθ' όσον ο θρόνος

του Κυρίου και εκείνος της Παναγίας ακολουθούν τον ίδιο σχεδιασμό. Οπως στην εικόνα της Παναγίας, έτσι κι εδώ ο Κύριος κάθεται σε επιβλητικό θρόνο και ευλογεί, ενώ με το αριστερό χέρι κρατά ανοικτό ιερό Ευαγγέλιο στο οποίο διαβάζουμε:

*ΕΓΩ ΕΙΜΙ / Ο ΠΟΙ-
ΜΗΝ / Ο ΚΑΛΟΣ Ο / Ο
ΠΟΜΗΝ Ο ΚΑΛΟΣ /
ΤΗΝ ΨΥΧΗΝ ΑΥΤΟΥ /
ΤΙΘΗΣΙΝ*

Ο τρούλος του του ναού (μεταγενέστερη προσθήκη)

Η "πλάτη" του θρόνου του Κυρίου έχει διακοσμηθεί με τις μορφές των τεσσάρων Ευαγγελιστών. Τα καλύμματα του φωτοστέφανου, της αρχιερατικής μίτρας και του δεξιού χεριού του Χριστού είναι κι εδώ επίχρυσα. Στο κάτω μέρος της εικόνας διαβάζουμε επιγραφή με τα εξής:

*δια εξόδων Σαπωνάδων ων η μνήμη αιωνία
1844 Φεβρουαρίου 18 αποστλα*

Ο ΑΓΙΟΣ ΜΕΓΑΛΟΜΑΡΤΥΡΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ο ΤΡΟΠΑΙΟΦΟΡΟΣ

Είναι η δεύτερη στη συνέχεια αριστερά εικόνα του Αγίου του ναού δυτικής τεχνοτροπίας που ακολουθεί το πρώτο αγιογραφικό ρεύμα της εποχής που θέλει την αντιγραφή καθαρά δυτικών πρωτοτύπων. Πρόκειται προφανώς για έργο που έχει επιζωγραφηθεί. Σε επιγραφή της εικόνας διαβάζουμε:

αγιογραφικός οικος δανηλ μοναχου.

Ο ΑΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ

Επόμενη εικόνα του τέμπλου είναι του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου. Το κεντρικό τμήμα της εικόνας καταλαμβάνει η μορφή του Αγίου που πλαισιώνεται από οκτώ παραστάσεις από τη ζωή και το μαρτύριο του Αγίου, όπως στην περίπτωση του Αγίου Νικολάου. Ο Άγιος με το

δεξί του χέρι ευλογεί, ενώ με το αριστερό κρατά πινάκιο με την κεφαλή του και ειλητάριο που γράφει τα εξής:

*ΜΕΤΑΝΟ/ΕΙΤΑΙ ΗΓ/ΓΚΙΚΕ ΓΑΡ Η ΒΑΣΙ-
ΛΕΙΑ/των ουρανών*

Στη μέση περίπου της εικόνας διαβάζουμε:

δέησις Ιω.

Στο κάτω δεξιά μέρος της εικόνας διαβάζουμε επίσης:

1844.....(δυσανάγνωστο)πβριου 4

Κι εδώ το κάλυμμα του φωτοστέφανου του Αγίου είναι επάργυρο.

Ο ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ

Αποτελεί την τρίτη κατά σειρά εικόνα του τέμπλου. Περιμετρικά της εικόνας και σε ένα πλάτος 20 περίπου εκατοστών αναπτύσσονται οκτώ παραστάσεις από τη ζωή και τα θαύματα του Αγίου, ενώ το κέντρο της εικόνας καταλαμβάνει η μορφή του Αγίου με πλήρη αρχιερατική στολή. Με το ένα του χέρι ευλογεί, ενώ με το άλλο κρατεί το ιερό Ευαγγέλιο.

Είναι της ίδιας τεχνοτροπίας με την εικόνα της Παναγίας μα με περισσότερο δουλεμένο το πρόσωπο του Αγίου. Η εικόνα φέρει επίσης επίχρυσα καλύμματα που καλύπτουν το φωτοστέφανο

και το δεξί χέρι του Αγίου. Σε επιγραφή στο κάτω μέρος της εικόνας διαβάζουμε:

*Δια διαπάνης ψαράδων ων η μνήμη αιωνία
1844 Μαΐου 30*

Προφανώς πρόκειται για τη συντεχνία των ψαράδων που ψάρευαν στο "βάλτο"

Η ΣΥΝΑΞΙΣ ΤΩΝ ΙΒ' ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ

Το θέμα της εικόνας είναι παρμένο από το γεγονός της Ανάληψης του Κυρίου, όπου ο Χριστός εν μέσω των μαθητών Του εις το Όρος των Ελαιών δίδει τις τελευταίες επί γης οδηγίες Του. Του ομίλου των μαθητών προεξάρχουν οι δυο κορυφαίοι των αποστόλων Πέτρος και Παύλος. Ο πρώτος κρατά ανοικτό βιβλίο που προφανώς περιέχει τις ιερές επιστολές του και τα κλειδιά (του Παραδείσου) ενώ ο δεύτερος ιερό Ευαγγέλιο με τις επιστολές του και ρομφαία σύμβολο εξουσίας του λόγου του (κατά δυτική επίδραση). Στο ανώτερο τμήμα της εικόνας δύο Άγγελοι επί νεφελών κρατούν ανοικτή περγαμηνή όπου αναγράφονται τα εξής:

*και δώσω συ τας κλείς της βασιλείας των ουρα-
νών και ο εάν δέσητε επί της γης έστε δεδεμένον
εν τοις ουρανοίς και ο εάν λύσητε εν τη γη έσται
λελυμένον εν τοις ουρανοίς*

Πάνω από την περγαμηνή ζωγραφίστηκε ο ουρανός ανοιγμένος έτοιμος για να δεχθεί τον Χριστό.

Η εικόνα είναι της ίδιας τεχνοτροπίας με την εικόνα της Παναγίας "ΜΡ ΘΟΥ".

Ο ΑΓΙΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ

Αποτελεί την επόμενη εικόνα του τέμπλου, με θέμα τον Άγιο Σπυρίδωνα να παισιώνεται κι εδώ από δεκατέσσερις παραστάσεις από τη ζωή του Αγίου.

Ο Άγιος με πλήρη αρχιερατική στολή ευλογεί, ενώ με το αριστερό χέρι κρατά ανοικτό ιερό Ευαγγέλιο στο οποίο αναγράφονται τα εξής:

*ΕΓΩ ΕΙΜΙ Ο ΠΟΙΜΗΝ Ο ΚΑΛΟΣ Ο ΠΟΜΗΝ
Ο ΚΑΛΟΣ ΤΗΝ ΨΥΧΗΝ ΑΥΤΟΥ ΤΙ ΘΗΣΙΝ*

*ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΠΡΟΒΑΤΩΝ Ο ΜΙΣΘΩΤΟΣ... (δυ-
σανάγνωστο) ΚΑΙ ΟΥΚ*

Στη μέση περίπου της εικόνας διαβάζουμε:
δέησις των μαηστόρων κονιτζιωτών
Αυτοί πρέπει να ήσαν και οι μάστορες του ναού

Ο ΑΓΙΟΣ ΚΛΗΜΗΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΟΧΡΙΔΩΝ

Η επόμενη εικόνα του τέμπλου είναι αφιερωμένη στο πρόσωπο του Αγίου Κλήμη αρχιεπισκόπου Οχριδών του Θαυματουργού. Ο Άγιος με πλήρη αρχιερατική στολή (μούσσο) με το δεξί του χέρι ευλογεί, ενώ με το αριστερό κρατά κλειστό ιερό Ευαγγέλιο. Το εξώφυλλο του Ευαγγελίου είναι διακοσμημένο με την ολόσωμη μορφή του ευλογούντα Χριστού. Παράλληλα με το δεξί του χέρι ο Άγιος συγκρατεί την αρχιερατική ποιμαντική του ράβδο.

Το προσκυνητάρι με τον Άγιο Γεώργιο

ΤΑ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΑΡΙΑ

Ο κύριος ναός μέχρι πρόσφατα διέθετε πλην των άλλων και πέντε σημαντικά προσκυνητάρια. Δύο λιθόκτιστα ένθεν και ένθεν του τέμπλου και τρία ξυλόγλυπτα. Από αυτά τα δύο ξυλόγλυπτα απομακρύνθηκαν από τον Ναό ενώ οι εικόνες τους μεταφέρθηκαν και βρίσκονται στο Ιερό Βήμα.

Αριστερά του τέμπλου και σε συνέχεια με αυτό είναι τοποθετημένο το επίσης λιθόκτιστο προσκυνητάριο που φιλοξενεί την εικόνα του Αγίου Δημητρίου. Φέρει τα ίδια διακοσμητικά στοιχεία με εκείνα του τέμπλου, και επιπλέον στέφεται με τριγωνική αφίδα. Η εικόνα παρουσιάζει τον Άγιο Δημήτριο έφιππο τη στιγμή που ετοιμάζεται να πλήξει θανατηφόρα τον ασεβή Λυαίο. Αποτελεί επιζωγραφημένο έργο αγνώστου καλλιτέχνη που ακολουθεί την τεχνοτροπία της αντιγραφής δυτικών θεμάτων.

Δεξιά του τέμπλου και σε συνέχεια με αυτό βρίσκεται το επίσης λιθόκτιστο προσκυνητάριο που φιλοξενεί την εικόνα του Αγίου Γεωργίου. Φέρει τα ίδια διακοσμητικά στοιχεία με εκείνα του τέμπλου, και επιπλέον στέφεται με τριγωνική αφίδα. Η εικόνα παρουσιάζει τον Άγιο Γεώργιο έφιππο τη στιγμή που ετοιμάζεται να πλήξει θανατηφόρα τον δράκοντα. Αποτελεί έργο αγνώστου καλλιτέχνη που ακολουθεί την τεχνοτροπία της αντιγραφής βυζαντινών πρωτοτύπων με δυτικές επιδράσεις στον σχεδιασμό. Τα καλύμματα φωτοστέφανο, δόρυ, γκέμια της εικόνας είναι επίχρυσα, ενώ ο θώρακας οι περικημίδες και οι μπότες του Αγίου επίχρυσα. Η εικόνα περιλαμβάνει επίσης και άλλες λεπτομέρειες (πέντε στο επάνω μέρος της εικόνας και πέντε στο κάτω) που συμπληρώνουν τόσο την επί γης όσον και την εν ουρανοίς παρουσία του Αγίου. Το έργο υπογράφεται από τον Ναουσαίο αγιογράφο Δ. Χασιούρα "ΕΚ ΝΑΟΥΣΗΣ" με χρόνο κατασκευής 1953(;).

Η Αγία Βαρβάρα

Ήταν το ένα από τα δύο προσκυνητάρια τοποθετημένο στα αριστερά όπως μπαίνουμε της ει-

σόδου του ναού. Η εικόνα εκτός από την ολόσωμη μορφή της Αγίας περιλαμβάνει δεξιά και αριστερά, οκτώ παραστάσεις από τις σημαντικότερες στιγμές του βίου της Αγίας και κυρίως τα μαρτύριά της. Η Αγία με βασιλική στολή κρατά με το αριστερό χέρι κλάδο φοίνικος σύμβολο της νίκης αλλά και του μαρτυρίου της, ενώ με το δεξί τον τίμιο Σταυρό. Στην άνω δεξιά κορυφή της εικόνας διακρίνεται Άγγελος Κυρίου που στεφανώνει τη μάρτυρα.

Στην εικόνα σημειώνονται δύο επιγραφές. Η πρώτη το μεγαλύτερο μέρος της οποίας είναι δυσανάγνωστο γράφει στην αρχή:

δια χειρός παπά Αναστασίου...

Η δεύτερη που επίσης κάποια σημεία της είναι δυσανάγνωστα (όπως η ημερομηνία), αναφέρει σαν σε ανοικτό βιβλίο τα εξής:

βίβλος ζωής

"Ανιστορίθη/η παρούσα/ εικών δια/ δαπάνης πλου/σίας των τιμιωτάτω/ (δυσανάγνωστο)... μετίων Λαναράδων ου/περ Κύριος/διαφυλάτοι/αυτούς εν/ έτι σωτηρίω/ ανέθεντο..."

Εντύπωση κάνουν τα επίχρυσα καλύμματα της Αγίας που διακοσμούν το φωτοστέφανο το στέμμα, τον Σταυρό, το άνω μέρος του επενδυτή τα χέρια και τον φοίνικα.

Η Αγία Αικατερίνη

Είναι το δεύτερο από τα προσκυνητάρια που ήταν τοποθετημένο στα δεξιά της εισόδου του Ναού. Και αυτή όπως και η προηγούμενη της Αγίας Βαρβάρας εκτός από την ολόσωμη μορφή της Αγίας περιλαμβάνει δεξιά και αριστερά, οκτώ παραστάσεις από τις σημαντικότερες στιγμές του βίου της Αγίας και κυρίως τα μαρτύριά της. Η Αγία με βασιλική περιβολή κρατά με το αριστερό της χέρι το ιερό Ευαγγέλιο ενώ με το δεξί της τον Εσταυρωμένο. Στην κορυφή της εικόνας διακρίνεται η μορφή ενός αγγέλου(;) που στεφανώνει την Αγία. Στο κάτω μέρος της εικόνας διαβάζουμε τα εξής:

Ανιστορίθη η παρούσα εικών δια δαπάνης των

Οι τοιχογραφίες της δυτικής πλευράς του ναού γύρω και πάνω από την είσοδο

*Εντιμοτάτων Κυρίων ζοσταράδων δια Γρ: 400 ων
η μνήμη αιωνία 1843 Νοεμβρίου 11 χειρ αποστο-
λάκη παπά Δημητρ βερροιαίου*

Τα καλύμματα τόσο του στέμματος όσο και του φωτοστέφανου της Αγίας είναι επίχρυσα. Επίχρυσα είναι κατά καλύμματα των δύο χειρών και του λαιμοδέτη.

Ο Άγιος Στυλιανός ο Παφλαγών

Είναι ένα από τα προσκυνητάρια που συναντά κανείς μπαίνοντας στον νάρθηκα που φέρει εικόνα των τελευταίων ετών του 19ου αιώνα. Ο Άγιος κρατεί στην αγκαλιά του νήπιο. Η εικόνα φέρει επιγραφή με τα εξής πληροφοριακά στοιχεία:

*Παίδων φύλαξ πέφυκε Θεού
το δώρον
Ο φιλέορτος
Μάντης Γ. Μπίλης
την αφιέρωσεν
εις μνήμην αυτού Τε
και των τέκνων του εν έτοι 1892.*

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ

Είναι ο πρώτος (και ο μεγαλύτερος) από τους δύο Ναούς της Νάουσας που φέρει αγιογραφίες σε όλες του τις επιφάνειες (ο άλλος είναι η εκκλησία της Ζωοδόχου Πηγής "Παναγιωπούλα"). Αν και από πληροφορία που συνοδεύει την εικόνα του Γεωργίου Μπουφέλα, μεγάλου ευεργέτη του Ναού, μαθαίνουμε πως το έτος της αγιογράφησης του Ναού είναι το 1842, τα έργα που παρατηρούμε σήμερα, αποτελούν μεταγενέστερες επιζωγραφήσεις ντόπιων καλλιτεχνών. Αξίζει μάλιστα η Αρχαιολογική Υπηρεσία να προβεί σε διερευνητικές τουλάχιστον αποκαλύψεις της αρχικής μορφής των τοιχογραφιών. Εκείνο πάντως που είναι σίγουρο είναι ότι η μεγάλη δαπάνη της αρχικής αγιογράφησης καλύφθηκε από τον προηγούμενο ευεργέτη του Ναού.

Ολόκληρη η επιφάνεια του Ναού είναι χωρισμένη σε τρεις ζώνες. Η πρώτη από πάνω προς τα κάτω περιλαμβάνει θέματα από τη ζωή του Κυρίου. Το ίδιο και η δεύτερη που σε ύψος είναι

διπλάσια από την πρώτη. Τέλος η τρίτη περιλαμβάνει μορφές αγίων.

Η πρώτη από επάνω ζώνη του νοτίου κλίτους περιλαμβάνει παραστάσεις από τη γέννηση έως τη βάπτισή του Χριστού, χωρίς να λείπουν και άλλα θέματα που έχουν σχέση με τη δεύτερη ζώνη.

Αγιογραφημένο είναι επίσης το Ιερό Βήμα και ο τρούλος.

Η αρχική μορφή του ναού

Στον 19ο αιώνα μπορεί να αναζητήσει κανείς την αρχική μορφή του ναού. Θα μπορούσε μάλιστα με μια πρώτη ματιά να συμπεράνει πως το εξωτερικό κέλυφος του ναού δεν παρουσιάζει ιδιομορφίες ούτε δημιουργεί ερωτηματικά ως προς τα μορφολογικά στοιχεία των όψεών του. Ακόμη και αυτό το πάχος της τοιχοποιίας παραμένει περίπου σταθερό. Θα έλεγε κανείς πως τούτη πρέπει να ήταν και η αρχική μορφή του ναού όπως κτίσθηκε το 1841. Μια προσεκτικότερη όμως ματιά στις όψεις του ναού (μιλάμε πάντοτε για το λιθόκτιστο ορθογωνικό κέλυφος του ναού και όχι για τις προσθήκες όπως αναλύθηκαν), αλλά και στην αρχιτεκτονική μελέτη του, οδηγεί σε διαφορετικά συμπεράσματα. Πράγματι η ασυνέχεια στη νότια -περισσότερο- πλευρά του ναού αλλά και στη βόρεια που εντοπίζεται όχι μόνο στην ασυνέχεια των υλικών των όψεων και του πάχους της τοιχοποιίας αλλά και στη διαφοροποίηση μορφολογικών στοιχείων της στέγης οδηγούν στο συμπέρασμα πως το αρχικό κέλυφος του ναού δεν ταυτίζεται με το σύνολο του ναού, αλλά με ένα τμήμα του από το ύψος του γυναι-

κωνίτη μέχρι το ιερό. Στην περίπτωση αυτή άγνωστος παραμένει ο χρόνος κατασκευής του υπολοίπου τμήματος της πρόσοψης του ναού πάντως μέσα στον 19ο αιώνα.

Έτσι πιο πιθανό θεωρείται το ενδεχόμενο κατά τον χαλασμό της Νάουσας να μην καταστράφηκε όλος ο ναός παρά ένα τμήμα του και μάλιστα αυτό της πρόσοψης, δεν αποκλείεται το τμήμα αυτό να είναι τελικά η μοναδική κατασκευή του 1841, ενώ ο υπόλοιπος ναός πολύ προγενέστερος του "χαλασμού".

Σημειώσεις

1. Ευσταθίου Ι. Στουγιαννάκη - "Ιστορία της πόλεως της Ναούσης" - Σελ. 121 - ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΛΑΠΠΕΙΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΝΑΟΥΣΗΣ "ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΜΙΧΑΗΛ Ο ΛΟΓΙΟΣ" - Θεσσαλονίκη 1976.

2. Ευσταθίου Ι. Στουγιαννάκη - "Ιστορία της πόλεως Ναούσης" - Σελ. 57

3. Επιμέλεια Γ. Τουσίμη "Εκθέσεις προξένου Βατικιότη προς Υπουργό Εξωτερικών" - Νο 1/2.1.1868 και Νο 14/8.1.1868 - Ιστορικό Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών - Φάκελος 1868 Προξενίου της Ελλάδος στη Θεσσαλονίκη.

Τοιχογραφίες στο εσωτερικό του Ιερού Βήματος